Босий родився на приходстві в Пилипківцях, у повозі.

Було то властиво величезна ляндара1 зі старинного роду найтичанок, що стояла в найтемнішім куті возівні, спокійно дожидаючи тої хвилини, коли її перероблять на новий лад.

І справді приходили кілька разів якісь ковалі та стельмахи, оглядали її та обстукували, але жоден з них не мав відваги братися до такої "машини".

А літа йшли. Повіз старівся з кожною днию. Чи парубок потребував заліза, чи пастух ремінця або дощинки, кожний як в дим ішов до повозу. Не було в цілому деканаті такого попівського "фірмана", щоб хоч одного куска з "машини" не мав на своїй совісті.

Один тільки підпасич Сташко боронив, як міг, старого повозу.

"Ну-ну! — говорив, бувало, — бери, але як єгомость побачать, то знатимеш!"

А тим часом сам, коли ніхто не видів, ховався під буду та # Спав. 1 тоді можна було канони котити, а Сташко не збудився. Та раз якось случайно попали на його слід, і з тої пори пропало Сташкове леговище.

По нім зайняла місце чепірната курка. Розтаборилася вона в подертім сідженні, знесла кільканадцять яєць і вже думала курята виводити, як раз якось кудкудакнула заго-лосно і в той спосіб сама себе зрадила.

По курці прийшла Фінка, мати Босого, і привела в повозі на світ дві донці і чотирьох синів, з котрих найстарших був Босий.

Кілька днів ніхто не знав, де збулася тога важна подія, аж раз якось Фінка забарилася в кухні, песята почали скавуліти, почув це пастух, прийшов і згорнув їх в полу своєї подертої опанчини. Що не напросилася Фінка, що не на-благала, не помогло.

"А ти, старуле, — гримав на неї пастух, — то ти хотіла сховатися переді мною, щоби я не знав; почекай же!"

Фінка скакала йому до очей, лизала руки й лице, але він навіть не дивився на неї, лиш заніс її дітей до кухні. ТУг поява шістьох нових мешканців Пилипковець викликала загальне одушевління. "Ах, які гарні, які маленькі, які мудрі! їх треба зараз потопити, поки не видять, бо потім буде гріх!"

1 таки тої самої днини потопив кострубатий пастух фінчиних дітей в громадській криниці і лиш одного песика лишив на господарстві. Тим одним був саме наш Босий, герой отсього оповідання.

Молодість Босого минула між пекарнею а хлівами. В першім місяці навчився він їсти з миски та ловити свій хвіст, в другім гонив за качками, в третім чіпався вепра, в четвертім гусакові обдер на грудях пір'я, а в п'ятім обпарила його дівка окропом за те, що вкрав із стільниці м'ясо.

До року бракувало йому одного ока, одного вуха і половини хвоста. Крім того, мав він обсмалені вуса, обпарений бік і обпечену до кухні передню лапу.

Та всі ті немилі пригоди не зломили його морально,

не теряв відваги, жвавості і охоти до життя.

Ціле село знало Босого, як найгіршого злодія, який коли-небудь жив на цьому світі.

Баби гонили його від воріт кочергами, хлопи били ціпами, а хлопці кидали за ним камінням.

Тому відвернувся Босий від негостинного села і почав ходити на продульки в поле і до лісу. Особливо ліс дуже йому подобався. Тільки ту іггашків, тільке всіляких гнізд, такі смачні молоденькі зайчики.

Так зробивсь Босий любителем природи і самоти.

Та цей новий спосіб життя не сподобався лісничому. Він прийшов на попівство і заявив рішучо, що вб'є Босого, як собаку, бо робить йому пакості в лісі.

Але чим більше лісничий наставав на життя Босого, тим краще беріг його Босий. Скінчилося на тім, що дістав сіллю в бік (властиво, в околицю хвоста) і на якийсь час перестав ходити до лісу.

Було то саме перед жнивами. А на жнива приїхав до* дому панич. Він вчився в місті на доктора, і чута було від нього всілякі милі й немилі пахощі.

Босому подобався панич від першої хвилини. Він так гарно свистав, так смішно кликав на нього, так забавно тягнув його за вухо або клепав по голові. Веселий був пан.

До вечора Босий влюбився в панича і так сильно прив'язався до нього, що під час вечері сидів перед хатою і вив. Надворі світив місяць, на стайні клекотіли бузьки, а в річці рахкали жаби. Потім місяць зайшов, світло в хаті погасло, і Босий хотів іти спати, коли відчинилися двері і вийшов панич. Погладив Босого, казав йому, щоби був тихо, і пішли загумінками геть на край села, де жив двірський гуменний, що мав одиначку доньку. Панич свиснув і переліз пліт, Босому казав лишитися на полі.

Босий сидів і слухав. Нічний прохід йому дуже подобався. Він почав думати об тім, як би то гарно піти з паничем до лісу, коли здалека почув чиїсь кроки. Гавкнув раз, другий і уступився з дороги. То вертав гуменний з недалекого двора. За хвилину щось защелепало кукурудзою, захрупало капустою і перескочило пліт. Панич. Був задиханий, але вдоволений. Хвалив Босого, що дав йому знати, як надходив гуменний, бив сердечно по морді, а як вернули додому, то дав з шафи цілу здорову гусячу лапу назимно. Потім вони все обидва ходили в село, в поле, до лісу. 1 тепер вже баби не били його кочергами, а лісничий не стріляв до нього. Босий ішов гордо, піднявши голову і половину хвоста та вдоволено моргаючи своїм одним

оком. в .

А коли жнива скінчились і панич від'їздив до міста,

Босий побіг за його возом.

— Вернися, — кричав візник, досягаючи батогом його спини. — А підеш ти! — гонив його панич, але Босий сказав собі, що без свого пана, безумовно, не хоче жити — і побіг.

В місті було погано.

Одна кімнатка, та й то невеличка, сходи і брудне подвір'я — і жий же тут!

Вправді Босий пробував бігати по місту, але небавом переконався, яка небезпека грозить йому від тих панів, що кидають так вправно стричком та тягаються з поганою будою, і — сидів у хаті.

Якби не кітка в сусіди та не пес з другого поверху, то можна б було сказитись. З кіткою Босий вічно сварився, а з псом стягали хідники зі сходів. Тільки розривки і забави. Деколи брав його пан з собою до міста.

То було, звичайно, ввечері, коли візки на псів не їздять і коли Босий виглядає прилично, бо не пізнати його тілесних дефектів. Він ішов жваво і гордо та держався, як не можна краще, свого пана. Тільки коло яток і коло склепів з вуцженною не міг перемогти себе, щоби не стати хоч хвилину та, по крайній мірі, не затягнутись любим запахом шинок і ковбас.

Він же їв так мало. На снідання грінку хліба, на обід трохи якої юшки, гіршої від сільських помий, а на вечерю недоїдки. Такий харч не міг вдоволити його жолудка, і він часом починав вити, дивлячись, як Його пан заїдає м'ясо, але діставав палицею по хребті і переконувався, що треба вдовольнятися тим, що нам зсилає доля.

Найгірше гнівало Босого те, що за таке нужденне удержання мусив показувати всіляки штуки. Він, син села, дитина волі, як комедіант, скакав через ліску або, як мавпа, ходив на двох ногах. А вже ж гнів його прибрав вид гострого протесту, коли одного разу, в веселім товаристві, казав йому Його пан курити сигара. Босий гаркнув, вигдірив зуби і насторошив шерсть.

За те постив цілу днину.

Тії пости лучалися доволі часто, бо панич, бувало, прийде ПІЗНО домів і на другий день лежить. Босий ніяк не міг зрозуміти, як можна перележати цілу днину в ліжку і не піти на обід. Він підходив до ліжка, лизав свому ланові руку і пригадував, що час би попоїсти. Та пан тільки гладив його по голові і говорив зітхаючи: "Бідний, бідний псисько!"

Дивно буває на світі...

Одного такого пізнього вечора пан зібрався до міста. Босий хотів і собі йти. А коли мимо виразного заказу вибіг за двері, розгніваний пан привів його за вухо зі сходів до хати і замкнув у шафі.

Гу! Як тут темно, як тісно, як немило чути всілякі недоношені одяги!

І Босому закрутилися в очах сльози. Він зітхнув, скрутився в клубок і примкнув до сну повіки.

Приснилося йому село. На подвір'ї граються свині, на толоці пасуться гуси, а від лісу свіжий вітер приносить запах дичини. Навіть баби з кочергами і лісничий зі стрільбою, набитою перцем і сіллю, видались йому якимись гарними і зовсім приличними сотвореннями. Аж туг із сусідського подвір'я вибіг Лиска, товариш його молодечих літ. "Як ся маєш, Лиска!" — гавкнув до нього Босий і зірвався з місця... Та в тій хвилині щось гримнуло, кинуло ним і привалило чимсь м'яким та немилим...

Босий прийшов до себе аж тоді, коли вернув пан та почав підносити шафу. Той невинний сон прийшлось йому спокутувати гірко.

"Сату!" — сказав на другий день пан, вибираючись до міста, і заложив псові якийсь ремінь на шию. Босий врадувався страшенно, думаючи, що піде зі своїм паном на прохід, так як звичайно панські пси ходять, а тим часом пан пхнув його до шафи і припняв тим ременем до кілка.

Босий здурнів. Чогось подібного він рішуче не сподівався. Таж це чиста мука-тортура. Стояти так в одній мірі цілими годинами і не ворухнутися — це прямо немислимо.

І він почав з розпуки вити. Зразу тихо, жалібно, якби грав на флейті, потім чимраз голосніше, якби його зуби боліли, а вкінці так, якби хто з нього кишки торочив.

Жалувався на пана, на долю, на все, а жаль його був так щирий і так голосний, що всі мешканці з цілої кам'яниці зібралися під дверима.

— А будеш ти тихо! — кричали одні. — Ти, облуплений чорте! Встік би-сь ся!" — бажали другі, а треті доповідали, що через дурного пса жити не годні.

Це його так до живого вразило, що він ще гірше став верещати. Сам собі дивувався, звідки в його горлі беруться такі тони. Навіть тоді, коли лісничий впакував йому в живе тіло сіль і перець, він не дерся так страшенно. І, мабуть, той його неможливий вереск змінив загальну опінію під дверима.

— Бідний пес, — говорили одні, — певно, з голоду здихає. Де ж то, такий "мендик" сам не має що їсти, а невинне сотворіння мучить.

— Виважім двері, — радили другі, — і пустимо його на волю!

А ще інші хотіли посилати по сторожа і дати знати на поліцію, бо таке знущання противиться регулямінові товариства охорони звірят.

Та на тім і скінчилось. Босий на хвилину втих, і люди розійшлися.

Години лізли раком. Бідний пес почував у собі такий біль і таку утому, якби всі баби з цілого села цілий тиждень гонили за ним з кочергами.

Він перебув вічність.

1 вже думав встечися, якби не те, що на коридорі залунали чиїсь кроки. Босий потягнув носом і почув запах корчми, вепрової ятки і трафіки; все разом. Біда! В такому настрої його пан був лихий, казав йому показувати всілякі штуки і за найменшу невдачу, за найменший непослух бив, куди попало. Але най буде що хоче, бо гірше вже не може бути! 1 він почав наново вити. Зразу тихо, якби грав на флейті, потім голосніше, якби його зуби починали боліти, а вкінці, якби з нього шкуру

дерли. Не чув, коли увійшов пан і почав його ліскою валити. "Няй б'є' Няй мене вб'є! — думав пес. — Бо ліпше смерть, ніж таке життя!"

Але смерть не така легка, як Босому здавалось...

З паном прийшов його товариш, маляр, від котрого все було чути запах олії і квасного молока а котрий грозив, що вималює Босого і пустить в газети.

Цей вхопив пана за руку і почав його вговорювати.

— Дай спокій, чоловіче, за що б'єш невинну собаку!

— Невинну! — верещав пан. — А чого ж він виє на ціле місто?

— Бо йому зле.

— А хіба мені добре?

— Ну, правда, але ти чоловік, а він пес... Диви, як же ти його немилосердно прив'язав. Таж це прямо іріх!

— Я йому всі кості лоторощу! — кричав пан, вимахуючи здоровим костуром. — Я його на винне яблуко зіб'ю! Нащо він мені шафу перевернув! Я його за те мушу прив'язувати, щоб не скакав. А зрештою, хіба я його за собою кликав, хіба я йому не казав: вернися? Остаточно, — заключив, відчиняючи чемно двері, — господин Босий мають вільну волю. Коли їм у мене зле, то можуть собі іти, куди хочуть, прошу!

Пан стояв, елегантно вказуючи двері, і чекав відповіді.

Босому якби хто полуди з очей зняв. Справді! Він має вільну волю! Чому ж він давно не покинув недоброго пана і не вернув у село? Чому?

Так, але він не знає дороги. Вітри давно рознесли слід за тим возом, котрий привіз його до міста. А місто неабияке, а доріг тьма! Та й на селі його вже, мабуть, забули. Хто тепер схоче старого, змореного собаку. А по лісу бігати він вже забув, поживи шукати не вміє, перед лісничим втікати не годен...

І Босий спустив голову і в покорі почав лизати брудні, від кількох днів нечищені черевики свого пана.